

KVALITA STROJOVÉHO PREKLADU V UMELECKEJ LITERATÚRE

Mária Vajičková

Pedagogická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

Pavlová, Renáta. 2022. *Kvalita strojového prekladu v umeleckej literatúre*. Nümbrecht: Kirsch-Verlag. ISBN 978-3-943906-62-2

Publikáciou *Kvalita strojového prekladu v umeleckej literatúre* z pera Renáty Pavlovej sa dostáva do rúk čitateľov zaujímavá monografia o možnostiach strojového prekladu.

Zameriavajúc sa na porovnanie miery kohézie umeleckého textu v origináli a v strojovom preklade, autorka monografie poukazuje na jeho prínos, ale aj na úskalia. Analyzuje a porovnáva humánny a strojový preklad pomocou prekladača Google Translate novely švajčiarskeho autora Roberta Walsera *Prechádzka* v preklade Michala Hvoreckého.

V úvode sa pýta, či umelá inteligencia, ktorá sa stala bežnou súčasťou nášho života, sa dokáže stať nenahraditeľnou aj v umeleckom živote. Akú úlohu zohráva umelá inteligencia v literatúre, môže samotného autora zastúpiť stroj? Pri hľadaní odpovedí na tieto a na ďalšie otázky sa opiera o textovolingvisticke výskumy a metódy, ako aj o vlastnú referenčnú analýzu literatúry vytvorenej umelou inteligenciou.

Autorka rozdelila svoju prácu do piatich prehľadných a logicky nadväzujúcich kapitol. Od všeobecných textovolingvistických pojmov, akými sú syntax a sémantika textu, prechádza v prvej kapitole k otázkam vonkajšej a vnútornej výstavby textu, teda k pojmom architektónika a kompozícia. Opierajúc sa o základné štylistické teórie a v konfrontácii štyroch základných štylistických postupov, a to narácie, deskripcie, argumentácie a explikácie, charakterizuje miesto štylistických postupov v umeleckých textoch a uvádza ich špecifickosť, akou sú napr. „rozprávajúca správa, scénické zobrazenie (s dialógmi), reflexie, opisy a zobrazenia (opis s emocionálnymi črtami)“ (s. 14). Následne charakterizuje makroštruktúrne a mikroštruktúrne štylémy.

Otázkam kohézie textu, teda textovej nadväznosti, súdržnosti, sa venuje v druhej kapitole. Opiera sa o subjektovo-predikatívnu a o dependenčnú deskriptívnu koncepciu a vysvetľuje príznaky kohézie textu, ku ktorým patria: rekurencia, substitúcia, lexikálna kohézia, pro-formy, elipsy, metakomunikatívne spájanie, čas a spôsob, konektory a prostriedky tvoriace formu (s. 18). V tejto časti sa tiež zaoberá kategoriálnym rámcom pre analýzu chýb strojového prekladu v dvoch jazykových sférach, a to v sémantike a gramatike, z ktorých vychádza pri výskume hodnotenia kvality konkrétneho textu.

Prekladu v slovenskej literatúre venuje pozornosť v tretej kapitole. Najskôr charakterizuje základné otázky teórie prekladu a následne prechádza k prekladateľským postupom. Pri mapovaní histórie teórie prekladu našla prvé zmienky o strojovom preklade už 17. storočí v prvých pokusoch J. J. Bechera. V bližšej minulosti teórie prekladu podčiarkuje význam práce Ústavu svetovej literatúry SAV v 60-tych rokoch 20. storočia a prácu Nitrianskej školy literárnej komunikácie A. Popoviča. O začlenenie teórie prekladu do rámca typologickej komparatistiky sa zaslúžil D. Ďurišin, ktorý predstavoval jednu z dvoch základných tendencií prekladateľskej bádateľskej metódy, a to teóriu prekladu smerujúcu ku komparatistike na typologickom základe. Teóriu prekladu na literárnoteoretickom základe rozvíjali napr. Popovič, Félix, Turčány a ďalší. Pri prekladateľských postupoch autorka stavia do protikladu verný preklad a voľný preklad, ďalej sa venuje otázke zásad významovej totožnosti originálu a prekladu v ponímaní slovenskej prekladateľskej školy prezentovanej F. Mikom, ako aj D. Müglovou a E. Gromovou.

Predmetom štvrtej kapitoly sú otázky strojového prekladu. V podstate sa podľa nej rozlišujú dve základné skupiny prístupov k strojovému prekladu: prístupy založené na pravidlách a prístupy založené na korpusoch. Prvé vychádzajú z lingvistickej analýzy a gramatických pravidiel, druhé z dvojazyčných korpusov. V kapitole sa nachádza aj prehľadná informácia o slovenskej literatúre vytvorenej umelou inteligenciou. Uvádza sa v nej, že záujem o digitálnu literatúru možno sledovať od 60-tych rokov minulého storočia, väčšej pozornosti sa však teší po roku 2000: „Do pokusov o prepojenie literatúry s umelou inteligenciou sa zapojili aj spoločnosti ako Google a Microsoft, ...“ (s. 36). Začali vznikať strojové preklady známych svetových klasických literárnych textov, ako aj vedecké práce zaoberajúce sa aplikovaním teórie strojového prekladu na umelecký preklad. Zaujímavé je konštatovanie, že „prekladač Google nie je myslenie, strojový preklad nie je kognitívny proces, nejde v ňom o posudzovanie vlastného výstupu“ „prekladač Google nerozmýšľa, keď produkuje svoje výstupné reťazce, je to manipulácia s reťazcami pomocou veľkých databáz reťazcov.“ (s. 39 a nasl.)

Zohľadňujúc lingvistické a translátologické teórie uvedené v prvých štyroch kapitolách, je v piatej kapitole predstavená metodológia výskumu textu novely *Spaziergang*. Pri vyhodnotení výsledkov referenčnej analýzy kohézie umelec-

kého textu novely v humánnom a v strojovom preklade sa venuje pozornosť analýze morfológických, syntaktických a lexikálnych rozdielov a na viacerých miestach sa zohľadňujú aj štylistické hodnoty použitých gramatických konštrukcií a lexikálnych prostriedkov. Dôraz sa kladie na kohéziu textu a tiež sa skúma zrozumiteľnosť pri použití variabilných gramatických tvarov a konštrukcií. Podrobne a dôsledne je analyzovaná kohézia syntaktických štýlém na úrovni predikatívnej a determinatívnej syntagmy. Výsledky sú vyhodnocované kvantitatívne a aj kvalitatívne a okrem verbálneho posudzovania sú získané gramatické konštrukcie predstavené v prehľadných tabuľkách.

Monografia poskytuje predovšetkým v tejto časti veľmi cenný materiál, ktorý vytvára obraz o najčastejších druhoch rozdielov a chýb medzi humánnym a strojovým prekladom vo verbálnej a aj v nominálnej oblasti. Uvedme len niektoré výsledky analýzy chýb: Pri skúmaní kongruencie subjektu a predikátu humánneho a strojového prekladu v porovnaní s originálom sa dosiahla 74,2 %-ná zhoda. Autorka monografie to zdôvodňuje príbuznou syntaktickou štruktúrou slovenčiny a nemčiny (s. 46). Frekvenčný výskyt rekcie predikátu a objektu medzi humánnym a strojovým prekladom dosahuje 59,6 %-nú zhodu.

Z vyhodnocovania chýb podľa kategoriálneho rámca pre analýzu strojového prekladu vyplýva, že pri gramatických tvaroch slovesa sa najčastejšie vyskytli chyby v kategórii času, osoby a rodu. Menej časté boli chyby v kategórii spôsobu. Pri modálnosti dokázal stroj správne identifikovať modálnosť výpovede, rozdiely sa vyskytli v štylistickej rovine. A takýmto dôsledným spôsobom sú ďalej analyzované rozdiely v morfológickej a syntaktickej rovine ďalších viet a syntaktických verbálnych či nominálnych konštrukcií. Pri lexikálnej rovine boli zaznamenané odlišnosti pri výbere zo synonymických výrazov, v oblasti slovtvorby, zrozumiteľnosť sa niekedy naruša nesprávnym prekladom homonyma a pod.

Záverom možno uviesť, že pri predkladanej monografii, ktorá vznikla s podporou Agentúry pre vedu a výskum v rámci projektu APVV-18-0473, ide o zaujímavú, novátorskú a do detailov logicky premyslenú prácu, na ktorej je okrem týchto jej charakteristických znakov potrebné obdivovať ešte aj dôslednosť a trpezlivosť pri analýze, klasifikovaní a vyhodnocovaní získaného jazykového materiálu.

prof. PhDr. Mária Vajicková, CSc.
Univerzita Komenského v Bratislave
Pedagogická fakulta
Ústav filologických štúdií
Katedra nemeckého jazyka a literatúry
Račianska 59
813 34 Bratislava
vajickova@fedu.uniba.sk